

Vesna Vlašić

UDK 821.163.42-4.09Peić, M.
Pregledni članak
Rukopis prihvaćen za tisak: 16.10.2012.

PEIĆEVI ZAVIČAJNICI

Sažetak

Tijekom dugog vremenskog razdoblja (od 1953. do 1999. god.) Matko Peić pisao je eseje i feljtone o svojim zavičajnicima. Njegovi tekstovi objavljuvani su u *Vjesniku u srijedu*, *Vjesniku*, *Narodnom listu*, *Globusu*, *Kulturnom radniku*, *Otkrićima*, *Telegramu*, *Republici*, *Požeškom zborniku*, *Glasu Slavonije*, *Požeškom listu*, *Euro Cityu*, *Slavoniji* i *Večernjem listu*.

Dotakao se Matko požeških povjesničara od prvog poznatog Franje Ksavera Pejačevića do Dragutina Pavličevića. Zanimao se za geografe putopisce od Jakoba Pejačevića do Karla Bošnjaka, te za pisce u čijem je fokusu bila botanika. Svoje mjesto u feljtonima Matka Peića našao je i lingvistički genij Vjekoslav Babukić.

U esejima se bavio požeškim piscima od velikog Antuna Kanižlića preko ostalih pisaca XVIII. i XIX stoljeća: Franjo Sebastijanović, Antun Nagy, Franjo Ciraki, Miroslav Kraljević, Josip Eugen Tomić, Janko Jurković, Vilim Korajac, Napoleon Špun Stričić, Zdenka Marković, Dobriša Cesarić, Zlata Kolarić Kišur, Boro Pavlović, Branko Živković, Dubravko Jelčić i drugi. Nižući književnike zavičajnike Peić ističe posebnu vrijednost slavonske književnosti koja se očituje u vjernosti zemlji i sveprisutnost prirode i čovjeka. Ono što karakterizira stvaralaštvo zavičajnika jest čisti, kristalni jezik te izbor motiva.

Posebno mjesto Peićevog interesa u bavljenju zavičajnicima zauzima slikar Miroslav Kraljević. Peić iznosi mnoštvo zanimljivih podataka o Kraljevićevoj požeškoj obitelji (stric Laca, stric Dušan, teta Lujka), naznačava njihovu veliku ulogu u Kraljevićevom slikarskom razvoju te postavlja tezu da bez njih Kraljević ne bi bio Kraljević. Pišući o Kraljeviću Peić je znalački uspostavljao veze s drugim područjima umjetnosti.

Matko spominje i svoje zavičajnike u području glazbe i kazališne umjetnosti (Vilim Just, Vilma Nožinić, Ervina Dragman i Mia Oremović).

Iz Peićevih tekstova proizlazi da bi afirmacija stvaralaštva navedenih osoba bila vjerojatno slabija da u pozadini njihove osobne povijesti ne stoji Požega, grad na Orljavi sa svojim originalnim geografskim položajem, kulturom i nasdasve kako sam Peić kaže *još originalnijim mentalitetom*.

Ključne riječi: zavičajnici; Požega; književnost; umjetnost; zemlja.

Bezbroj puta je Matko Peić (akademik i književnik, putopisac, pjesnik i esejist, povjesničar umjetnosti i slikar) spominjao utjecaj svoga rodnog grada ... *ta intelektualna Požega učinila je jako mnogo za moje oblikovanje kao budućeg studenta i kasnije profesora akademije - djelovala na mene, tako da sam mnoštvu svojih suvremenika, koji ne znaju niti osjećati niti misliti, bio ipak neko lice koje je imalo svoje određene stavove i svoju određenu metodu koju je uporno provodio kroz trideset godina...*¹

Još određeniji bio je u izjavi: *Ako sam i od kojeg hrvatskog pisca de origine do danas nešto naučio, naučio sam od autora Svete Rožalije. Učio me je da je čista opservacija, neopterećena bilo kakvom shemom gledanja, temelj pisanja.*²

Matko Peić nikada nije napisao autobiografiju niti memoare, no kroz neke žanrovske oblike (intervju, feljton, esej) progovorio je o svom životnom svjetonazoru i dao okvir u koga se može slagati mozaik njegove biografije.

Nezaobilazni dio Matkova osobnog i profesionalnog rasta su njegovi zavičajnici različitih profesija kojima je umjetnost na srcu i čije djelovanje je prelazilo zavičajne okvire. Bavio se Matko zavičajnicima s velikim iskustvom novinarskog suradnika, otkrivajući ih širokoj javnosti, često puta skidajući prašinu sa zaboravljenih imena, postupajući tako da je u zanemarenom tumačio nedovoljno poznato koristeći njemu tako omiljenu poetiku maloga.

Tijekom dugog vremenskog razdoblja (od 1953. do 1999. god.) Matko se u feljtonima i esejima bavio zavičajnicima. Objavljivao ih je u *Vjesniku u srijedu*, *Vjesniku*, *Narodnom listu*, *Globusu*, *Kulturnom radniku*, *Otkrićima*, *Telegramu*, *Republici*, *Požeškom zborniku*, *Glasi Slavonije*, *Požeškom listu*, *Euro Cityu*, *Slavoniji* i *Večernjem listu*.

U središtu Peićevog interesa kao tema feljtona jedno vrijeme bili su Požežani znanstvenici. Prvi poznati požeški povjesničar bio je Franjo Ksaver Pejačević. Njega Matko samo spominje dok se više bavi Ivanom Švearom i poznatim djelom *Ogledalo Iliruma* (Zagreb 1839.-1842.). Ističe kao najvažniju vrijednost Švearevog djela činjenicu da je to prva hrvatska povijest napisana hrvatskim jezikom te da su ljetopisi za 18. i 19. st. koji su zapravo bili središte proučavanja nestali u požaru.

Od novijih povjesničara spominje Julija Kempfa autora prve monografije *Požega*, i urednika Lermanovih *Listova iz Afrike*. Neumorni istraživač povijesti Požege je Josip Buturac, također i autor knjiga koje govore o povijesti katoličke crkve. Tu je i Dragutin Pavličević, autor knjige *Na vratima Požeške doline*. Peić posebno ističe tada mladog povjesničara Filipa Potrebicu, autora djela *Povijest knjižnica Požeške kotline*. Ovoj grupi zavičajnika Peić pribraja imena čiji interes nije čista povijest nego sociologija i povijest kulture. To su Grgur Čevapović koji u pastirskoj drami *Josip sin Jakoba patriarke* bilježi glazbeno blago Slavonije, te Aleksandar Gabs komentator Lermanovih *Listova iz Afrike* i autor studije *Historijski razvoj porodice*.

¹ Matko Peić, *Požeški list*, 1971.

² Vlatko Pavletić, *Muški život, Hermeneutičko čitanje Matka Peića*, Osijek 1987., JAZU, Zavod za znanstveni rad Osijek, str.18.

Matko Peić nam otkriva kako je i pravna znanost u Požegi imala svoje pisce: Ivana Matkovića koji je s latinskog preveo *Krivični zakonik Josipa II*, te Napoleona Špun–Strižića koji je uveo zakonsku osnovu o ukinuću okova.

Tekstove koje su pisali požeški geografi i putopisci Peić naziva više literarnim, a manje znanstvenim. To su putopisi iz Afrike Dragutina Lermana, putopisi iz Skandinavije Antuna Mesnera Sporšića te spisi Julija Kempfa *Oko Psunja* i knjiga *Od Save do Adrije*. Peić se neizmjereno divi Lermanovim putopisima smatrajući ih jedinstvenim u svjetskim razmjerima. Odbija ih kategorizirati jer bi to navodi ubilo aromu rečenice. Podvlači činjenicu kako je Lerman puno godina prije nego će nastati pojam fenomenologije stvari opisivao, a nije ih imenovao.

Od botaničara Peić spominje Stjepana Koydla, autora studije o vinogradarstvu, vinu, pivničarstvu, te Ivana Kovačevića i Branka Štancla.

Posebno mjesto u Peićevim feljtonima zauzeo je lingvistički genij Vjekoslav Babukić i pišući o njemu ističe visok stupanje čistoće hrvatskog jezika ikavskog štokavskog dijalekta kojim govore Požežani. Svim ovim spomenutim tekstovima zajednička je sažetost informacija i jednostavnost izlaganja.

Jedan od zavičajnika koji je odredio Peićev profesionalni put bio je Antun Kanižlić. U članku *Bljesak barokne i rokoko poeme Sveta Rožalija* autor obrazlaže sintagmu požeški književni duh te naglašava kako je začetak tog fenomena upravo Kanižličeva Sveta Rožalija.

Matko Peić u svojoj zapaženoj znanstvenoj studiji *Barok i rokoko u djelima Antuna Kanižlića* tvrdi: »Sv. Rožalija je djelo najveće direktne opservacije prirode u XVII. i XVIII. stoljeću hrvatske literature«, štoviše, »jedan od vrhova europske rokoko književne opservacije«. Prema Peiću opis Rožalijine haljine »jedan je od vrhunskih dometa starije hrvatske književnosti«. Zbog svega toga Peić kaže da je Kanižlić »rokoko genij«, a Rožalija je vrhunac njegova umjetničkoga pjesništva.³

Tu himnu Prirodi građenu na baroknoj teološkoj fabuli Peić stavlja u kontekst europskog književnog baroka i rokokoa i omogućava na taj način potpuno novo čitanje ovog antologijskog teksta. Pišući o Kanižliću Peić je pjesnik. Njegov stil je pjesnički:

„Požega je sva crvena od željeznom rudačom narumenjenih brda, ona je sva modra od kristalnih zrakom ispunjenih vidika. Taj vizualni, vedri i soježi faktor utjecao je presudnije i određenije na oblikovanje Kanižlića, naročito Kanižličeva rokokoa.“⁴

U Glasu Slavonje 1972. god. Matko je zapisao o Franji Cirakiju: ...Kao firentinski kipar, brončana vrata katedrale ili slikar Zlatni poliptih-razdijelio ga je u deset polja. Unutar svakog polja strofe blistaju sve vrednote njegove lirike: Riječ teška, zvonka i cizelirana- brončana riječ. Florentinskim elegijama pokazao je Vienac i mnogima s vijencem na glavi, kako se nalazi poetsko zlato, kako se kuju stihovi, kako lijeva poezija⁵

³ Matko Peić, *Požega, eseji, feljtoni, putopisi*, Požega 1995., str. 123.

⁴ Ibid pod. 3, str. 124.

⁵ *Glas Slavonije*, M. Peić: Franjo Ciraki, 1972.

Upravo i u ovom eseju Peić potvrđuje kako pišući o književnicima i književnim djelima nalazi neprestane analogije u likovnoj umjetnosti te asocijacije koje nadmašuju opis efemernosti i odlaze u dubine prošloga ili nestaju u budućnosti.

I u drugim esejima naći ćemo uspostavljena suglasja između književnih i likovnih djela. Ovakav postupak imao je za cilj približiti čitatelju ono što sam zapaža. Isto tako Peić tražeći suodnose između književnika i likovnih umjetnika ukazuje na Cirakijevo prijateljstvo s Ferdinandom Quiquerezom i podvlači kako je taj veliki hrvatski slikar, *talent s najgrandioznijim sluhom za arhitekturu slike s posebnim sluhom za arhitekturu slike u našem likovnom 19 stoljeću velik dio svoje metode pikturalnog lapidarizma unio i u Cirakijevo književno pero.*⁶

Nastavljajući niz zavičajnika Peić piše o Miroslavu Kraljeviću književniku, izdavaču i kroničaru. Nižući činjenice iz Kraljevićeve biografije posebno ističe kako je Kraljević tiskao i napisao predgovor drugom izdanju Kanižlićeve *Svete Rožalije*.

Miroslav Kraljević pisac prvog hrvatskog romana *Požeški đak* posebno intrigira Peića kao pisac rubrike *Seoski knez* koja je izlazila redovito u časopisu *Slavonac*.

Duhovita rubrika *Seoski knez* je poveznica s književnicima Jankom Jurkovićem, Vilimom Korajcem i Josipom Eugenom Tomićem, požeškim smijačima. Peić je u feljtonima i esejima nastojao ukazati na Slavoniju koja je dala starijoj i novijoj hrvatskoj književnosti značajan prilog upravo na području humora (počevši od Kanižlića čiji je humor ironija visokog stupnja, preko dobroćudnog humora Janka Jurkovića i Josipa Eugena Tomića do vrhunske satire iz pera Vilima Korajca).

Matko se posebno bavio stilom Janka Jurkovića svrstavajući ga među najveće stiliste hrvatskog književnog jezika. Obrazlažući izrečenu tvrdnju navodi kako su se osobine Jurkovićeve stila poklopile s propozicijama bidermajera. Bidermajer je umjetnost malog običnog čovjeka. Jurkovićeve pripovijest *Pavao Čuturić* po Peiću predstavlja manifest bidermajera.

Auvergnanske senatore Vilima Korajca, Peić također svrstava u vrhunsko djelo hrvatskog književnog bidermajera ističući kako se veliki literarni karikaturist ruga klasicizmu s jedne, a romantizmu s druge strane i tako stvara poseban bidermajerski književni humor.

U eseju o Josipu Eugenu Tomiću Peić ponovo povlači paralelu s likovnom umjetnošću. Stojeći pred slikom velikog nizozemskog slikara Halsaa, gledajući crvene i žute cehove, zastave, mačeve, nervozne zlatare, smirene krojače prisjetio se da je naš Tomić u svojim tekstovima dao sličice ljudi 19. stoljeća *koji su se slično crvenili, žutjeli, pod svojim cehovskim zastavama, među pergamenama, pečatima, opančarskim kožama, seljačkom lončarijom i provincijskom zlatarijom, između Save i Drave, kao ovi Halsovi u 17. stoljeću u Nizozemskoj.*⁷

⁶ Matko Peić, Požežanin u Firenci, *Vjesnik*, Zagreb, 12. 12.1987.

⁷ Matko Peić; Josip Eugen Tomić, *Glas Slavonije*, Osijek, travanj 1972.

Peić zaključuje da je Tomić perom učinio isto ono što bi učinio da je imao Halsov kist. Lutajući po svijetu, zastajući pred "malim majstorima" flamanskog i nizozemskog slikarstva Peić je uvijek mislio na svog zavičajnika, autora *Pošurica* nazivajući ga "malim majstorom hrvatske književnosti 19. st."

Matko je pisao eseje o zavičajnicima slikajući riječima njihove portrete. Pišući o našem velikom slikaru Miroslavu Kraljeviću proučavao je detaljno njegov životopis, naročito razdoblje provedeno u Požegi otkrivajući čitateljima nepoznate pojedinosti o ulozi koju su u njegovom životu i umjetničkom rastu imali stric Laca, stric Dušan i teta Lujka. U tekstu *Ratarnica i umjetnost* Peić se bavi Kraljevićem kao našim vrhunskim umjetničkim animalistom. U opisu Kraljevićevih slika na kojima se nalaze životinje nalazimo slutnju magičnih opisa koji su majstorski došli do svoje punine u putopisima. Kraljević je na *Ratarnici* slikajući Osmana i Bimbu prema Peiću dosegao *vrh svog animalizma kao motiva, ali je mnogoštošta animalno- u čisto pikturalnom smislu- ušlo u njegov slikarski izraz.*

Slikajući iscrpljen "Autoportret s lulom", *javila mu se u kistu ponovno, još moćnija ona snaga koju su mu dale životinje požeške ratarnice. Da, u grandioznu tvorevinu "Autoportret s lulom", više je ušlo mrkog teškog bika Bimbe, kolorno napetog pastuha Osmana i instinktom crtanog Vučjaka Paše, nego ružičastog, lelujavog Bonvivana i prelagane predrhtave dame iz velikog akta.*⁸

Feljton *Cesarićevi crveni kristali*, Matko umjesto rođendanske čestitke upućuje Cesariću i objavljuje ga u *Glasu Slavonije* koji izlazi u gradu Cesarićeva odrastanja.

Peić nam ponovno otkriva interesantne i nepoznate pojedinosti o pjesniku opisujući njihov prvi susret: *Zastao je i dogodilo se nešto nevjerojatno. Kao da mu nisam dospio, kao da mu nisam mogao ugledati lice! Tako su intenzivnim svijetlim sjajem bljesnule njegove oči! Taj pogled je pratila riječ, izgovorena malo glasnijim šaptanjem u kojem su se miješali toplina i promuklost, blaga gorčina i još blaža gordost.*⁹

Peić je još godinama nakon prvog susreta u Zagrebu viđao Dobrišu i to uvijek zimi. I opet progovara čarobnim riječima Peić pjesnik: *Bilo je to obično za vrijeme onih divnih zajedničkih siječanjskih prijepodneva kad je cičina stordnula još netaknutu bjelinu snijega i kad ne znaš što je modrije, da li nebo nad tobom ili sjena tvog sugovornika na ulici.*¹⁰

Ovaj zapis slijedi poetiku koja je karakteristična za sve Peićeve novinske uradke, u središtu ima anegdotu, a u završnici poentu.

Peić analizira Cesarićevu liriku tražeći u njoj ponovno likovne smjerove i zaključuje kako je impresionizam najprisutniji. Impresionistički elementi svjetlost i trenutak, u potpunosti su obilježili ovaj veliki pjesnički talent.

⁸ Matko Peić, *Ratarnica i umjetnost*, prijepis, Gradska knjižnica i čitaonica Požega.

⁹ Matko Peić, *Cesarićevi crveni kristali*, *Glas Slavonije*, Osijek, veljača 1972.

¹⁰ Ibid pod 9.

Za zaključiti je da je u tekstovima o zavičajnicima Peić zanimljiv, svjež, dojmljiv i poticajan.

Govorenje o Matkovim zavičajnicima započela sam njegovim riječima pa ću tako i završiti, citatom iz članka napisanog 1971. god. *Pred plakatom Kraljevićeve požeske izložbe*:

Da nije bilo specifične požeske društvene i kulturne atmosfere, ne znam kako bi izgledao i da li bi se uopće pojavio lik slikara Kraljevića. Nimalo ne okrnjujući prilog Kraljevićeve ličnosti u stvaranju njegova djela, tordim da bi afirmacija te same ličnosti bila preslaba da je tako grandiozno nisu podržali neki faktori. Istina je da je Kraljević sam stvorio svoje djelo, ali je istina da ga je i te kako pomogla Požega. Pustimo koliko mu je grad na Orljavi, da parafraziramo Matoša, dao šijačkog vitaliteta i prkosa, svojim originalnim geografskim položajem i svojim još originalnijim mentalitetom unutar slavonske psihe.¹¹

Matko je u uradcima o kojima je bila riječ nosio svoje korijene, intelektualni trag i duhovno europejstvo zavičajnika, nastavljao svoje prethodnike odužujući im se na način da ih je neprekidno otkrivao i predstavljao svijetu.

Literatura

- Pavletić, Vlatko, (1987) *Muški život, Hermeneutičko čitanje Matka Peića*, Osijek JAZU, Zavod za znanstveni rad Osijek
- Peić, Matko, (1995) *Požega, eseji, feljtoni, putopisi*, Požega.
- Peić, Matko, (1971) *Pred plakatom Kraljevićeve izložbe*, *Vjesnik*, Zagreb
- Peić, Matko, (1971) *Ratarnica i umjetnost*, prijepis, Gradska knjižnica i čitaonica Požega
- Peić, Matko, (1972) *Cesarićevi crveni kristali*, *Glas Slavonije*, Osijek, veljača.
- Peić, Matko, Josip Eugen Tomić, (1972) *Glas Slavonije*, Osijek, travanj.
- Peić, Matko, (1987) *Požezanin u Firenci*, *Vjesnik*, Zagreb.
- Peić, Matko, Franjo Ciraki, (1972) *Glas Slavonije*.
- Peić, Matko, (1971) *Požeški list*.
- (2007) *Zbornik o Matku Peiću, Sinestezija pisanja, Radovi s kolokvija*, Požega.
- (2008) *Pannonius*, Osijek/Požega.

¹¹ Matko Peić, *Pred plakatom Kraljevićeve izložbe*, *Vjesnik*, Zagreb, siječanj 1971.

People from Peić's Blightey

Summary

Matko Peić wrote essays and feuilletons about people from his native region over a long period of time (1953 -1999). His articles have been published in *Vjesnik u srijedu*, *Vjesnik*, *Narodni list*, *Globus*, *Kulturni radnik*, *Otkrića*, *Telegram*, *Republika*, *Požeški zbornik*, *Glas Slavonije*, *Požeški list*, *Euro City*, *Slavonija* and *Večernji list*.

He wrote about Požega historians, from the first renowned one, Franjo Ksaver Pejačević, to Dragutin Pavličević. He was interested in geographers – travel writers, from Jakob Pejačević to Karlo Bošnjak, and writers focused on botany. Vjekoslav Babukić, a linguistic genius, also found his place in Matko Peić's feuilletons.

In his essays, he focused on Požega's writers, from the great Antun Kanižlić to other writers of the eighteenth and the nineteenth century: Franjo Sebastijanović, Antun Nagy, Franjo Ciraki, Miroslav Kraljević, Josip Eugen Tomić, Janko Jurković, Vilim Korajac, Napoleon Špun Stržić, Zdenka Marković, Dobriša Cesarić, Zlata Kolarić Kišur, Boro Pavlović, Branko Živković, Dubravko Jelčić and many others.

Writing about writers from his native region, Peić emphasized the special value of Slavonian literature, manifested in loyalty to the country and the omnipresence of nature and humans. What characterises the writing of this region is the crystal clear language and the choice of motifs.

The painter Miroslav Kraljević occupies a special place in Peić's interest when it comes to writing about people of his native region. Peić provides interesting information about the Kraljević family from Požega (uncle Laca, uncle Dušan, aunt Lujka), indicates their important role in the development of Kraljević's painting and posits that without them Kraljević would not be Kraljević. While writing about Kraljević, Peić expertly established links to other areas of art.

In his writings on local artists, Matko Peić also mentions several names in the field of music and drama (Vilim Just, Vilma Nožinić, Ervina Dragman and Mia Oremović).

From Peić's texts, it follows that the recognition of these individuals would likely be weaker if, in the background of their personal history, there was no Požega, the city on the river Orlava, with its original geographical location, culture and, above all, as Peić said, an even more original mentality.

Keywords: native region, local writers, Požega, literature, art, land.

Dr. sc. Vesna Vlašić
Županijska 7, Požega, Požeško-slavonska županija
E-pošta: vesna.vlasic@pszupanija.hr
Telefon: 034 290205

